MIHAI DAVID

ESEU ASUPRA CUNOAȘTERII ÎN DREPTUL CIVIL

APARENȚĂ
OPOZABILITATE
FORMALISM
PUBLICITATE

UJ
UNIVERSUL JURIDIC

III 25509

MIHAI DAVID

ESEU ASUPRA CUNOAŞTERII ÎN DREPTUL CIVIL

Aparență. Opozabilitate. Formalism. Publicitate

285107
UNIVERSITATEA
„DUNĂREA DE JOS" GALAȚI
BIBLIOTECA 2
C-285107S

Universul Juridic
Bucureşti
-2017-

Cuprins

Prefață XIX
Abrevieri XXIII
Precizări introductive 1

CAPITOLUL I. TEORIA APARENȚEI. SEMNIFICAȚIE ȘI RELEVANȚĂ JURIDICĂ 5
1) Aparența. Semnificație 5
A) Aparența – criteriu al realității 5
B) Aparența – criteriu al cunoașterii 5
C) Semnificația filosofică 7
D) ... și aproximarea juridică 7
a) Liminarii 7
b) Precizare 9
c) Situații juridice zise aparente. Semnificație 10
(i) Studiu de caz: anularea hotărârii declarative de moarte ca premisă a aplicării teoriei aparenței 12
(ii) De ce am ales acest exemplu? Justificare 12
(iii) Este acest exemplu unul relevant? 13
Cunoaștere superficială și cunoaștere exactă în condițiile date 14
Miza cunoașterii exacte în condițiile date și criteriile de legitimare 17
Limita sferei de relevanță a cunoașterii 17
(iv) Putem vorbi despre veritabile aparențe generate nemijlocit de acte juridice? 19
(v) Concluzie intermediară: Generalitatea și relevanța aparențelor juridice 19
(vi) Precizare: cunoașterea exactă în condițiile date prezintă relevanță doar dacă are ca obiect o stare de fapt revelatoare a unei situații juridice 22
(vii) Delimitare 24
d) Concluzie 24
2) Definirea „juridică" a aparenței 25
A) Precizări introductive 25
B) Valorizarea juridică a cunoașterii. Observații generale 27
C) Realitate juridică. Cunoaștere și adevăr juridic 32
3) Sistemul juridic și reificarea situațiilor juridice 33
A) Fapt și drept 33
B) Miza reificării 35
C) Teoria „clasică" a aparenței 36
D) Reproducerile situațiilor juridice. Noțiune 37
E) Experiența și obișnuința ca fundamente ale cunoașterii în filosofia lui Hume 39
F) Concluzie intermediară 41
4) Efectul atributiv de drepturi asociat aparenței inexacte 42
Delimitare 42

A) Descrierea ipotezei 42
a) Origini. Dreptul roman 43
b) Reglementare legală 43
(i) Eroare invincibilă şi eroare legitimă: cunoaştere posibilă şi cunoaştere impusă 44
(ii) Eroarea invincibilă şi buna-credinţă (eroarea legitimă): deosebirile regimului probatoriu 46
(iii) Teoria clasică a aparenţei suplineşte ineficacitatea iniţială a titlului de dobândire al *errans*-ului, nicidecum nevalabilitatea acestuia 51
(iv) Teoria clasică a aparenţei îl împiedică pe terţul interesat să se prevaleze de situaţia juridică reală, pentru a-l proteja în acest mod pe *errans*-ul care a acţionat juridic, întemeindu-se pe aparenţa inexactă 52
B) Condiţii 53
a) Cerinţele pentru aplicarea teoriei clasice a aparenţei, consacrate de practica şi literatura juridică 53
b) Viziunea proprie asupra cerinţelor de îndeplinit pentru aplicarea teoriei clasice a aparenţei 55
(i) Terţul să se fi aflat într-o eroare absolut invincibilă sau cel puţin legitimă/scuzabilă 55
(ii) *Errans*-ul să fi acţionat juridic – sau să fi omis utilizarea mijloacelor juridice aflate la dispoziţia sa – tocmai pentru că s-a întemeiat pe aparenţa inexactă 58
(iii) Eroarea să fi purtat asupra unei situaţii juridice preexistente 60
Regula 60
Semnificaţia: eroare în legătură cu statutul juridic al cocontractantului 61
Excepţia: cazul atipic presupus de art. 1.373 alin. (3) C. civ. 64
(iv) *Errans*-ul să fie străin de situaţia juridică preexistentă, cu privire la care a fost în eroare 68
Precizare 70
Studiu de caz: regulile care permit posesorului păstrarea fructelor sau restituirea cheltuielilor necesare/utile nu fac aplicaţia teoriei clasice a aparenţei 71
Studiu de caz: ineficacitatea actelor subsecvente şi teoria clasică a aparenţei 73
(v) Eroarea terţului să fi purtat asupra unei situaţii juridice preexistente, care îi este opozabilă acestuia independent de cunoaştere: teoria clasică a aparenţei, modalitate de temperare a consecinţelor opozabilităţii de plin drept 74
(vi) Eroarea asupra situaţiei juridice preexistente îşi poate avea cauza în eroarea asupra unei stări de fapt sau poate fi independentă de o astfel de eroare 76
(vii) Actul juridic încheiat de *errans* să nu fi fost desfiinţat 76
(viii) Legea să nu înlăture – expres sau implicit – aplicabilitatea teoriei clasice a aparenţei 77

(ix) Legea să nu lipsească de interes aplicabilitatea teoriei clasice a aparenței 77
(x) Cel ale cărui interese sunt sacrificate să fi contribuit la crearea premiselor aparenței inexacte (dacă legea o impune, expres sau implicit) 79
C) Mecanismul propus și justificarea sa 80
Precizări introductive 80
a) Cunoașterea la momentul încheierii actului juridic 80
(i) Îndatorirea de a se informa... sau despre cum sistemul juridic substituie cunoașterii propriu-zise cunoașterea impusă 81
Liminarii 81
Sferă 83
Noțiune 84
Delimitare: îndatorirea de a se informa și obligația de informare precontractuală 84
De ce e preferată cunoașterea impusă, în detrimentul cunoașterii efective? 85
Preambul 85
Rațiune 87
Concluzie intermediară 89
Cunoașterea efectivă, cunoașterea posibilă și cunoașterea impusă: noțiune 90
Îndatorirea de a se informa implică asumarea ca rezultat exclusiv a cunoașterii exacte în condițiile date. Modul în care se reflectă acest fapt asupra probațiunii 93
Interesul distincției între cele trei tipuri de cunoaștere este condiționat de relevanța juridică a cunoașterii efective 95
Studiu de caz: sfera terților ținuți de îndatorirea de a se informa (și) prin consultarea AEGRM. O simplă ezitare a legiuitorului? 97
Concluzie intermediară 103
Art. 2.422 C. civ. *versus* art. 901 C. civ 105
Strania poveste a art. 2.415 C. civ. 106
Consecințe juridice asociate îndatoririi de a se informa: opozabilitatea prin cunoaștere și ignorarea legitimă a unei realități juridice opozabile 108
(ii) Cunoaștere și opozabilitate 110
(iii) Caracterul fortuit sau (doar) scuzabil al erorii și rațiunea regimului probatoriu al acestuia 111
(iv) Opozabilitatea prin cunoaștere și teoria clasică a aparenței 114
(v) Clarificare: semnificația probațiunii impuse de teoria aparenței 115
(vi) Concluzie intermediară: cunoașterea exactă în condițiile date – criteriu al adevărului juridic 116
b) Forța obligatorie a actului juridic încheiat în considerarea aparenței – temei al menținerii acesteia în detrimentul veritabilei situații juridice 117
D) Implicațiile teoriei aparenței în raporturile dintre titularul aparent, cel veritabil și dobânditorul de bună-credință 119
Precizări introductive 119

a) Scindarea realității juridice 120
b) Specificul ipotezelor de aplicare a teoriei clasice a aparenței 122
Studiu de caz: art. 1.275 C. civ. și art. 1.782 C. civ. – conflictul de titluri concurente soluționat de teoria clasică a aparenței 124
c) Concluzie intermediară: opozabilitatea de plin drept, opozabilitatea condiționată de cunoaștere și teoria clasică a aparenței 126
d) Titlul de dobândire al beneficiarului aparenței 127
(i) Preambul. Teoria clasică a aparenței și raporturile obligaționale 128
(ii) Explicații avansate în doctrină 128
e) Soluția pe care o propunem 130
(i) Liminarii 130
(ii) Delimitări 132
(iii) Efecte juridice față de terțul de bună-credință 133
Teoria aparenței nu este un mod distinct de dobândire a drepturilor subiective 133
Teoria aparenței implică, de regulă, extinderea față de un terț a efectelor actului juridic încheiat de *errans* 133
Studiu de caz: simulația și condițiile în care creează premisele pentru aplicarea teoriei aparenței 134
Rațiunea aplicării teoriei clasice a aparenței din perspectiva terțului de bună-credință 138
Teoria aparenței operează doar dacă este invocată de *errans*, în detrimentul alternativelor aflate la dispoziția acestuia 139
(iv) Efectele juridice față de titularul veritabil 141
Efectele juridice față de titularul veritabil, produse în beneficiul terțului de bună-credință 141
Consecințe: (I) Alte efecte juridice produse față de titularul veritabil, în relația cu terțul de bună-credință 145
Consecințe: (II) Efectele juridice în relația dintre titularul veritabil și titularul aparent 146
Studiu de caz: aplicarea teoriei aparenței în ipoteza actelor juridice încheiate de un singur soț, cu privire la bunurile aflate în comunitate 149
(v) Efectele juridice față de titularul aparent 150
Efectele juridice în relația dintre titularul aparent și titularul veritabil (trimitere) 151
Efectele juridice în relația dintre titularul aparent și terțul de bună-credință (trimitere) 151
Cazul atipic în care titularul aparent rămâne singurul obligat față de terțul de bună-credință 151
(vi) Concluzie 154
(vii) Aplicabilitatea teoriei aparenței în relația dintre *errans* și terți, alții decât titularul veritabil 154
5) Observații concluzive 155
A) Criteriul „existenței" în universul juridic 155
B) Realitatea juridică e ceea ce credem noi despre ea... sau parabola peșterii ... 158

C) Opozabilitatea prin cunoaştere şi teoria aparenţei: diferenţe calitative sau exclusiv cantitative? 159
a) Puncte comune 159
b) Delimitări 160
(i) Inopozabilitatea situaţiei juridice necunoscute de terţ şi cunoaşterea parţial inexactă a realităţii relevante 160
(ii) „Inopozabilitatea" efectelor nulităţii maschează aplicarea teoriei aparenţei, fără a trunchia opozabilitatea „provizorie" a adevărului judiciar 160
(iii) Teoria aparenţei şi cunoaşterea cu totul inexactă a realităţii juridice relevante 162
c) Concluzie intermediară: cunoaşterea posibilă şi cunoaşterea impusă, relevante doar *a priori* sau atât *a priori*, cât şi *a posteriori* 164
d) Exemplul-tip în care sfera de aplicabilitate a opozabilităţii prin cunoaştere se suprapune cu cea a teoriei aparenţei 168
(i) Ignorarea legitimă a clauzelor de inalienabilitate 169
(ii) Ignorarea legitimă a revocării unui act juridic preexistent 170
(iii) Limitarea legală a posibilelor consecinţe ale ratificării şi ale confirmării faţă de terţi 171
e) Art. 897 C. civ. *versus* art. 901 C. civ. sau opozabilitate prin cunoaştere *versus* aparenţă 173
f) Art. 909 C. civ. ca ipoteză de aplicare concomitentă a opozabilităţii prin cunoaştere şi a teoriei clasice a aparenţei 178
g) Art. 1.306 şi urm. C. civ. ca ipoteză de aplicare concomitentă a opozabilităţii prin cunoaştere şi a teoriei clasice a aparenţei 180

CAPITOLUL II. OPOZABILITATEA: MULTIPLICAREA REALITĂŢII JURIDICE ŞI ADEVĂRUL JURIDIC 182
Liminarii 182
1) Opozabilitatea. Noţiune. Delimitări. Resorturi 189
A) Noţiune – chestiuni generale 189
B) Noţiune – clarificări 190
C) Delimitare (I). Opozabilitate şi exigibilitate 192
Cazul atipic al dreptului de retenţie 193
D) Delimitare (II). Opozabilitate şi relativitate 194
Opozabilitatea *inter partes* 197
E) Delimitare (III). Opozabilitatea şi dreptul subiectiv 198
a) Dreptul subiectiv înţeles ca beneficiu al normei 199
b) Dreptul subiectiv nu supravieţuieşte titlului care l-a generat 199
Posibile contraargumente 200
c) Norma convenţională supravieţuieşte executării contractului 203
d) Concluzie intermediară 205
F) Resorturile opozabilităţii 207
a) Ipoteză 207
b) Nuanţări 208

c) Publicitatea anticipată 208
d) Analiza ipotezei propuse 210
e) Concluzie 212
(i) Opozabilitatea *erga omnes* 212
(ii) Opozabilitatea și stările de fapt 214
2) Care sunt subiecții de drept vizați de opozabilitate? 217
A) Opozabilitatea invocată în contra terților 217
B) Opozabilitatea invocată de terți 218
C) Terții față de care contractul produce efecte juridice concrete 221
D) Opozabilitatea invocată între părțile contractante 225
a) Contracte care nu se rezumă la generarea de raporturi obligaționale 225
b) Contracte care generează raporturi obligaționale 227
E) Concluzii 235
3) (In)opozabilitatea parțială ca mod de generare a realităților juridice paralele 236
A) Realitățile juridice paralele. Noțiune 236
B) Aparente realități juridice paralele 238
C) Veritabile realități juridice paralele 239
a) Cesiunea de creanță ca operațiune potențial generatoare de realități juridice paralele 240
b) (In)opozabilitatea parțială a desființării retroactive a unui act juridic ca sursă a realităților juridice paralele 242
c) Admiterea acțiunii în simulație ca premisă a realităților juridice paralele 242
d) Admiterea acțiunii pauliene ca premisă a realităților juridice paralele 243
4) Distincția dintre opozabilitatea substanțială și opozabilitatea probatorie în cadrul procedurii contencioase 251
A) Probațiunea în procedura contencioasă. Observații generale 254
Rolul cunoașterii empirice 256
(i) Cunoașterea mediată a voinței manifeste 258
(ii) Valoarea juridică a tăcerii 260
(iii) Adevărul juridic: dezvăluit sau generat? Juridicul autosuficient 261
(iv) Concluzie intermediară (A). Valoarea juridică a tăcerii 267
(v) Concluzie intermediară (B). Obiectul probațiunii în cazul situațiilor juridice generate de acte juridice 271
B) Relativitatea probațiunii 272
C) Probațiunea și reificarea situațiilor juridice (aparența generează dreptul?) 274
D) Concluzie intermediară 277
E) Opozabilitatea probatorie. Noțiune 279
F) Resorturile opozabilității probatorii 280
a) Legea ca resort al (in)opozabilității probatorii 281
(i) Voința reală și aparența voinței 281
(ii) Data certă și prezumția legală a falsei aparențe 284
Precizări introductive. Noțiune 284
Relevanță juridică. Justificare 284

Precizare. Relevanța datei certe în funcție de criteriile opozabilității substanțiale 287
Delimitare. Cerința datei certe independent de valența sa probatorie 294
(iii) (In)opozabilitatea probei contrare 294
(iv) (In)opozabilitatea probei contrare, consecință a reificării situațiilor juridice 295
(v) Opozabilitatea probatorie parțială și realitățile juridice paralele 297
b) Contractul ca resort al (in)opozabilității probatorii 301
G) Forța probantă. Noțiune 305
a) Interludiu – Efectul relativ al actului juridic declarativ 305
b) Precizare 309
c) Semnificația juridică a forței probante 311

CAPITOLUL III. REIFICAREA SITUAȚIILOR JURIDICE VOLUNTARE. CAUZĂ ȘI FORMALISM 314
1) Formalism juridic. Formă și formalități 316
2) Formalism și aparență 319
3) Perspectivă istorică 320
A) Nuda pactio obligationem non parit 320
a) Concesii făcute consensualismului 321
b) Consensualismul păstrează statutul de tolerat 323
B) Transferul proprietății. Modus acquirendi. Titulus ad acquirendum 324
C) Semnificația aparenței asociate efectelor juridice voluntare 326
D) Nuda pactio... și condictio indebiti 327
E) Consensualismul, cauza și libertatea contractuală 328
Codul civil Napoleon... sau istoria ca „mijloc de a ajusta trecutul pe măsura entuziasmelor prezentului" 329
4) Cauza obligației. Punct de legătură între dreptul francez și cel german? 332
A) Cauza: consecință sau temperare a eficienței juridice a voinței? 336
a) Voința orientată spre scop 336
b) Consimțământul ca aparență a voinței 337
c) Echivalentul juridic al scopului 338
d) Delimitare. Definire 339
e) Cauza, contrapondere a consensualismului 340
B) Cauza obligației în dreptul francez. Succinte observații de ordin istoric 341
C) Observații finale 343
a) Preluarea riscurilor de către creditor. Obligația supraviețuiește propriei cauze 345
Incursiune în dreptul comparat 346
b) Starea de fapt dobândește relevanță juridică 352
c) Obligația facultativă 355
D) Interludiu – consensualism și libertate contractuală 356
a) Liberalitatea *inter vivos* 356
b) Actul juridic unilateral 359
(i) Delimitare: Fragmentarea contractului oneros 364

(ii) Delimitare: antecontractele şi clauzele anticipatorii 366
(iii) Cauza finală susţine libertatea contractuală chiar atunci când e survenită ulterior naşterii obligaţiei 369
c) Concluzie intermediară 371
E) Cauza obligaţiei în dreptul german 372
a) Formalism, abstractizare şi reificare în BGB 372
(i) *Trennungsprinzip* şi *Abstraktionsprinzip* 372
Actul abstract. Semnificaţie în dreptul român 374
Actul abstract. Semnificaţie în dreptul german 374
(ii) Semnificaţia formei/formalităţilor care însoţesc actul abstract de dispoziţie 376
(iii) Semnificaţia cauzei obligaţiei 379
Justa cauză în dreptul român 380
Justa cauză în dreptul german 381
Aparenţa manifestată prin formalism nu dislocă binomul voinţă-cauză ... 386
b) Formalism şi abstractizare în ABGB 387
c) Formalism şi abstractizare în CC şi CO 388
5) Procedura cambiei şi a biletului la ordin. Echivalent al abstracţiunii în dreptul român? 389
A) Aparenţa artificial creată 389
B) Semnificaţia formalismului 390
C) Abstractizarea exclusiv faţă de terţi 390
D) Forma cambială şi formalitatea de carte funciară 393
a) Formalitatea de carte funciară: semnificaţie procesuală 393
b) Forma cambială: semnificaţie substanţială 393
c) Diferenţe 394
E) Dedublarea realităţii juridice, a priori asumată de terţi 396
a) Mandatul fără reprezentare 396
b) Tranzacţionarea cu adevărul juridic şi dedublarea realităţii juridice 397
F) Girul: transmisiune sau dobândire originară 401
G) Concluzie intermediară 402
H) Acţiunea cambială şi acţiunea cauzală. Executarea cambială 404
I) Puncte de contact între abstracţiune şi procedura cambială 405
6) Concluzii 405

CAPITOLUL IV. APARENŢA ÎN STATICA ŞI DINAMICA DREPTURILOR REALE 408
1) Posesia ca aparenţă a drepturilor reale 408
A) Sistemul juridic nu îşi este sieşi suficient 408
B) Faptul dobândeşte relevanţă juridică 410
C) Acţiunile posesorii: mod de valorificare juridică a aparenţei în sine? 411
a) Posesia. Noţiune 411
(i) Delimitare: posesia tabulară 412
(ii) Delimitare: sezina 412

b) Posesia ca „aparență" a dreptului de proprietate: paralelă cu posesia tabulară 414
(i) Conflictul dintre posesii concurente 414
(ii) Rolul probatoriu al posesiei 414
(iii) Posesia ca mijloc de publicitate 415
(iv) Posesia tabulară și îndatorirea terților de a se informa 417
(v) Posesia perpetuată în timp, ca mod de dobândire a dreptului 419
Uzucapiunea întemeiată pe posesia asupra bunului mobil 419
Uzucapiunea întemeiată pe posesia asupra bunului imobil 420
Uzucapiunea întemeiată pe posesia tabulară 422
(vi) Posesia ca temei al erorii legitime 424
c) Acțiunile posesorii și cererea de ordonanță președințială 424
2) Specificul aparenței în materia transferului drepturilor reale 427
A) Precizări introductive 427
B) Opozabilitatea prin cunoaștere și teoria „clasică" a aparenței 429
C) Aparența și transferul drepturilor reale mobiliare. Art. 937 alin. (1) C. civ. ca aplicație a teoriei clasice a aparenței 433
a) Originea regulii. Drept comparat 433
b) Art. 937 alin. (1) C. civ. în concepția actuală 435
(i) Condițiile pentru aplicarea art. 937 alin. (1) C. civ. 436
(ii) Fundamentul regulii din art. 937 C. civ 440
c) O altă interpretare a art. 937 alin. (1) C. civ. 442
(i) Analiza istorică a regulii reiterate de art. 937 alin. (1) C. civ. 442
(ii) Prezentarea critică a viziunii clasice 446
(iii) Viziunea proprie asupra art. 937 alin. (1) C. civ. 449
Eroarea fortuită în contextul îndatoririi de a se informa 449
Cerințele teoriei „clasice" a aparenței 452
Art. 937 C. civ. face aplicația teoriei „clasice" a aparenței 454
Protejarea dobânditorului de bună-credință în relația cu veritabilul proprietar, atunci când nu se aplică teoria „clasică" a aparenței 459
d) Observații finale: art. 937 C. civ. și titlul provenit de la adevăratul proprietar 463
(i) Clauza de inalienabilitate 463
(ii) Dreptul de preempțiune 464
(iii) Înstrăinarea bunului mobil asupra căruia s-a constituit anterior dreptul de gaj 465
D) Specificul aparenței în materia transferului de drepturi reale imobiliare 466
a) Precizări introductive 466
b) Publicitatea imobiliară ca mijloc de generare a aparenței 468
(i) Aparența în sistemul german de carte funciară 469
(ii) Aparența în sistemul român de carte funciară 475
ii.1) Aparența concordantă cu situația juridică preexistentă 475
... în reglementarea actualului Cod civil 475
Aparența exactă de carte funciară nu generează efecte juridice 476
Obligația de a da, departe de a fi resuscitată 478

Incursiune în dreptul comparat 480
Acțiunea în prestație tabulară sau ceea ce ar fi trebuit să fie sancțiunea obligației de a da 482
Concluzie intermediară 485
Formalismul de carte funciară nu condiționează însăşi forța obligatorie *inter partes* a actului translativ de drepturi reale imobiliare... 487
Elementul de noutate: lipsa scindării realității juridice anterior intabulării 490
Diferență față de sistemele de inspirație germană regăsită în etapa anterioară intabulării 491
Prestația tabulară şi acțiunea pauliană 492
Limitele relevanței juridice a cunoaşterii efective 493
Intabularea nu e un mod de dobândire – consecințe juridice 494
... în reglementarea Legii nr. 7/1996 498
ii.2) Aparența contrară situației juridice preexistente 502
Condițiile în care buna-credință e protejată 503
Modul concret în care aparența joacă în favoarea terțului de bună-credință 505
Natura juridică a termenului legal 506
Semnificația termenului legal 507
Concluzie intermediară 508
Protejarea bunei-credințe a dobânditorului prin act cu titlu gratuit 510
Circumstanțierea bunei-credințe în materia publicității imobiliare 511
Buna-credință. Semnificație 511
Buna-credință şi cunoaşterea impusă 512
Buna-credință şi cunoaşterea efectivă 513
Consecințe juridice condiționate de buna-credință 515
Momentul la care trebuie să existe buna-credință 520
Buna-credință. Nuanțare: Acțiunea în rang 521

Concluzii finale 524

Conclusion 529

Bibliografie 535

Index articole 549

Index alfabetic 553